

OSKAR LOORITS

VALIK LIIVI
MUISTENDEID

I

~~1927~~

LEELO 1927

SAKALA TRŪKIKODA, VILJANDIS

2

A-5219

LIIVI „TRÜKITUD PABERI“ AJALUGU.

Soome professor ja luuletaja August Ahlqvist-Oksanen kirjutas aastal 1869 kategooriliselt ja järsult, et liivi rahval mingisugust kirjandust „ei ole olnud ega saa iial olema, sest seegi hõim (nagu mitmed teised!) magab juba surmasuus oleva riismena“. Kuid ometi, kõik ennustused ei lähe kahjuks täide ega sure õnneks kõik surmasuus olijad, küll aga ärkavat mõnikord surnudki uuesti ellu, nagu igapidi targem „vanarahvas“ usub. Või kui uskuda vähekese ka teateid, mis vilksatasid alles Vabadussõja aastail läbi Läti ja Eesti ajakirjanduse—viimsed liivlased hukkunuvat Ilmasõja möllus, — siis seisame ju tänapäev kah otse üliloomulikuna tunduva tõsiasja ees: surnuks kuulutat ja maha mäetud liivi rahvas on tõusnud taas üles, avab uuele elule oma saatuse suletud rahvussilmad ja väljendab esimest vaimustusalangut emakeele tunderikkais sõnus, milledest mitmed tungivad läbi trükimusta otsaga raamatuni ja — pakuvadki nii siis ainet liivikeelse „trükitud paberi“ ajaloole.

Aga ega liivikeelne trükipaber iseendast nii mõneaastane olegi, vaid see on ikka päris mitusada aastat juba vana. Sest hoopis kõnelemata üksikuist liivikeelseist sõnadest, mis esinevad vanemais Baltikumi kroonikais, põlvnevad esimesed liivikeelsed tekstid 18. sajandist. Need on nimelt issameied, mis Kuramaa hertsog laskis kirja panna ranniku pastoreid A. L. Schlözeri palvel, kes avaldas need Haigoldi varjunime all koguteoses „Beylagen zum Neuveränderten Russland“ II (Riga 1770). Kuna üks neist issameiedest

jäi rahulikult oma kaante vahele, siis teine sellevastu voolas algallikast otse raamatutejõkke ja on üldse kõige laiemalle lagunend liivikeelne tekst, mis keelenäitena esineb aina, muidugi järjekindla trükivigade juurdekasvuga igas uuemas väljaandes, nii et mõnes kohas nõuab otse dešifreerimist, mis ometi teksti sisu üldise tundmise tõttu veel kaunis kerge. Pärast Schlözerit liivi keel äratub korduvat tähelepanu ja liivi rahvast avaldetakse mitmeid väärtuslikke kuigi lüheldasi teatekesi (Hupel, Hempel, Parrot, Jannau, Hillner j. t.), kuni Peterburi Keiserlik Teaduste Akadeemia saadab oma liikme, Soome teadlase J. A. Sjögreni liivlasi põhjalikult uurima. Kuid Sjögren sureb, jättes pooleli töö, mille sooritajaks valitakse Eestile eriti tähtis nimi teaduses — F. J. Wiedemann. Tema toimetusel ilmuvadki siis aastal 1861 liivi keele grammatika ja sõnaraamat, suurimad tööd liivi keele alal veel tänapäevani. Võõraste tähelepanu sütitab ühtlasi ka tukkuva rahvusliku teadvuse väikeselle lõkkele, mille kajastusena esineb Wiedemanni grammatika keelenäidete suure hulga seas paar algupärast luuletust ja mitu tõlget, vaimuliku sisuga. Nende autoriks on Piza-küla koolmeister Prinz oma poegega, kelle tõlgituna ilmub Briti Piibliseltsi kirjastusel Londonis ka Matteuse evangeelium lääne-liivi murdes aastal 1863. Samal aastal (teine trükk 1880) sama raamat ilmub ida-liivi murdes Koströg-küla koolmeistri Polmanni tõlkes. Need ongi siis esimesed liivikeelsed raamatud. Noor ja pateetiline Polmann olnud äge rahvuslane, unistand õhkugi meeli Liivi uuestisünnist ja kihutand tulisõnul rannarahvast tegudelle, kuid vainulik ülemus paisand selle õrna hinge kooliõpetajaks kuhugi Novgorodi soode sisse venekate külla, kus ta õudses üksinduses surnud tiisikuse kätte. Olgu tuletet kordki veel meelde see õnnetu liivi esimese luuletaja nimi, kelle käsikirjad on küll viimseni hukkund kuskil vene küla poris, nii et meie tema loodud laulest ei tea enam ridagi, kuid kelle sütitet liivluse aade on hõõgund ometi ta

kasvandikkude rinnus ühest põlvest teise, kuni see tänapäeval lastelastes on plahvund uuesti täiele tulele.

Kui varemalt liivlasist huvitused enam balti sakslased ja avaldasid neist saksakeelseid kirjutisi, siis jõudis Soome teadus 1880. aastais oma arengus nii kaugemale, et võis võtta liivi vennashõimu uurimise enda kätte (Setälä, Heikel, Wallin-Voionmaa, Saarimaa j. t.), ka Eestis hakkas ilmuma üht-teist liivlasist (K. A. Hermann, M. Veske, M. J. Eisen; K. E. Sööt, O. Kallas, J. Luiga j. t.), isegi lätlased kinkisid neile tähelepanu (F. Kārkluvaks, M. Silinš, M. Sams j. t.). Ja nüüd, päale Ilmasõda, muutund oludes liivi asja ajamise keskkohht on koondund Eestisse Emakeele Seltsi ümber tänu prof. L. Kettunen'i algatusele, kes tegi ühes nende ridade kirjutajaga suvel 1920 oma esimese reisi sõjast lagastet Liivi rannikulle. Sakslased olid sõja ajal sundind liivlased lahkuma oma armastet rannikult kaugemalle sisemaale, olid lõhkund nende külad ja hävitand nende varanduse, — nüüd äsja liivlased olid kolind perekond perekonna järele tagasi oma kodude varemeile, et alustada rusudel uut elu, nüüd liivlased vajasid hädasti ainelist abi ja hingelist troosti, ning Emakeele Selts püüdiski seda kõike jõudumööda pakuda. Kevadel 1921 ilmus käsitrukis Matteuse evangeliumi järele teine liivikeelne raamat „E ž m i l i v ö d l u g d ö b - r ö n t ö z“ (Esimene liivlaste lugemisraamat), millele järgnesid aastast aastasse uued. Esimene lugemik sisaldab liivlaste eneste mälestusi ligemast minevikust, eriti Ilmasõja vapustusist, teises esitetakse sündind liivlase A. Skadini poolt sakslaste Liivimaale tuleku ajalugu Läti Hendriku andmeil, kolmas pakub rea karskussisulisi jutukesi, A. Skadini tõlgitud, neljandas peegeldub Liivi esimene miniatüürne ärkeag 1860. ja 1870. aastais ja viies annab ülevaate liivi rahvaluulest kui ka selle kogumisest, kuna kuundasse kavatsetakse paigutada aruanne liivlaste rahvuslikust tegevusest viimaseil aastail. Neljandas lugemikus on ka A. Skadini lõbus nii-öelda

„novellet“ vanamehest, kes kuuleb parunilt, et selle rikkus olenevat kõik haridusest. Noh, vanameeski läheb siis veel enne surma kooli, kuid kuuleb õpetajalt, ta tulnuvat liig hilja. Tuleb järgmisel hommikul varem — aga ikka hilja, tuleb iga päevaga varem — hilja! Viimaks läheb vanamees juba keskööl koolimaja poole, leiab teel juhtumisi hulga raha ja usub nüüd kindlasti, et kooliskäimine tõesti teeb inimese rikkaks. Sama Skadin on kirjutanud ka esimese liivikeelse näidendi „Vana Rānda“ (Vana Rand) — lõikava pilke kohalikkude olude pihta, kus „maamehed“ s. t. lätlased põlgavad ja kiusavad toorelt „kalamehi“ s. t. liivlasi ega lase neil asutada oma valda. Kuid oh häda, just julmima kalameeste vainlase enda poeg on kukkunud armastama liivi peremehe vana Rānda toredat tütart ja peab hingeahastuses nägema, kuidas selle Liisi võidab endale noor liivlaste koolmeister ja isamaalane, kuna vanast Rāndast saab esimene Liivi vallavanem. — Seda näidendit õpitigi Liivi rannikul suvel 1922, kuna samal ajal hakkasid töötama mitmes külas liivi laulukoorid, ja ülestõusmispühal 1923 pidas oma esimese koosoleku Liivi Selts — L i v õ d I t, mis ühtekokku tähendabki liivi rahvuslikku ülestõusmist ja uuestisündi. Liivi Selts valis oma rahvuslipu värveks sini-valge-rohelise, sümboliseerides sellega koduranniku sinavat merd, valendavat liiva ja rohetavat metsa, Liivi Selts avas Eesti ja Soome abiga oma raamatukogu ja lugemislaua, asus korraldama koosolekuid ja pidusid, teostas liivi keele õpetamise kõigis ranniku kuues koolis, ja jagas liivlastele jõulukinke Eesti hõimlasilt, tegi oma ühendet laulukooriga märtsis 1925 külaskäigu Eestisse, kus esines kontsertega Tartus ja Tallinnas, korraldas kevadel 1927 liivi koolilaste ekskursiooni muistse Liivi südamesse — Kaupo lossi ja liivi maalinna varemeile Siguldas ilusa Koivajõe kaldal ning kavatseb asutada praegu isegi oma pisikest rahvuslikku muuseumi kodurannal ja ehitada omale seltsimaja, kui aga ainult vähegi rahalist abi saaks rikkamailt hõimelt. . .

Rahvusliku romantika ja kõige sisemise käärimise tõlgitsejaina on puhkend viimaseil aastail ka liivi luuleõie esimesed pungad ja isegi üle määra: kogu rannik põeb praegu palavikulikku haigust, mis näikse kolekergesti külge hakkavat ja laiali lagunevat ning mille teaduslik nimi on vist lihtsalt — „vemmalvärssimum“. Palju hallihabemega „noorpoete“ „rīmõb“ s. t. riimib nüüd Liivi külades isamaalikke ja vaimulikke värse. Liivlasil ei ole olnud kunagi emakeelset jumalateenistust kirikus, niipalju kui teada, pole ka emakeelseid kirikulaule. Nüüd aga tõstetakse üles küsimus, kas Jumal mõistab liivi keelt, see küsimus otsustatakse jaatavalt ja — üksteise võidu tõlgitaksegi siis laulu- raamatut vagade poolt, kuna vähem-vagad näppavad tõlkimiseks igasugust läti luule tiriliri. Ja see kõik voolab Tartusse — võta ja trüki! Küsitakse isegi järelle, mitukümmend latti see raamatutrükkimine õige maksab, et kas ei saaks ise. . . jne. Kuid esimene liivi kunstluuletuste kogu ongi juba trükitud: see on liivluse esimese juhi K. Stalte „Livõ lõlõd“ (Liivi laulud), mis ilmus Liivi Seltsi toimetuste esimese numbrina Tallinnas just Soome-Eesti-Ungari hariduskongressiks 1924 ja sisaldab rea õnnestund riimilüürikat isamaast kui ka loodusest (armastusest hoopis vähem), paar mõistusalmi ja naljarida, ei puudu isegi esimene liivikeelne sonett. — Kas ei võiks nõnda siis liivlased lõpuks hää tahtmise ja julguse juures kõnelda isegi mingist emakeelsest kirjandusest, millega ei või uhkustada ometi mitte iga rahvas sellesinatse maakera pääl?

Kõneldes kirjandusest, ei saa jätta mainimata muidugi ka liivi massiloomingut ehk rahvaluulet, mida on kogutud ajajooksul niivõrd, et nende ridade kirjutajal on kujunend otse oma pisikene LFA=Liivi Folkloristlik Arkiiv, mis on teiste rahvaste sellelaadiliste arkiivide kõrval küll ainult miniatüürne, kuid omajagu püsivat ja rahvusvahelikku väärtust on tal siiski. Üle vaate liivi muinasjuttude, naljandite, muistendite ja

sünnilugude repertuaarist pakub nende ridade kirjutaja kokkusäetud ja rahvusvahelise Folkloristide Liidu Toimetuste (FFC) sarjas Soome Teaduste Akadeemia kirjastusel ilmud tüüpide register „Livische Märchen- und Sagenvarianten“, kuna liivlaste usundit muule maailmale esitab nende ridade kirjutaja „Liivi rahva usund“, millest seni on ilmud kaks annet Tartu Ülikooli Toimetusis. Säälsamas sarjas on avaldand ka prof. L. Kettunen oma liivikeelsete tekstide kogu „Untersuchung über die livische Sprache I, Phonetische Einführung, Sprachproben“, kusjuures järgmiste osadena prof. Kettunen'il on peaaegu täiesti trüki- valmis väga põhjalik liivi häälikutelugu ja sõnaraamat. Mis puutub eriti veel sõnalisse vanavarasse, siis seda on kogutud Liivist seni ühtekokku järgmiselt: 1) laule, lasteridu, mängu 812, 2) vanasõnu, kõnekäände, nalja ja pilget umbes 1900, 3) mõistatusi umbes 1300, 4) traditsionaalseid jutustusi 1467, 5) ebausku ja kombeid umbes 4700, 6) etnograafilisi ülestähendusi umbes 1800, — kõike kokku siis umbes 12.000 punkti vanavara. Kui arvata kogu liivi rahvast tänapäev umbes 1500 pääle, siis tuleks iga liivlase kohta keskmiselt kaheksa numbrit vanavara. Seegi on kah omaette i l m a r e k o r d, sest vaevalt leidub teist rahvast, kel oleks iga hinge kohta suhteliselt samapalju punkte rahvaluulet paberil. Tuletagem võrdluseks meelde, et Eestis näit. tuleb alles iga nelja hinge kohta hädavaevalt üks punkt vanavara, siis iga hinge kohta $\frac{1}{4}$ punkti Liivi 8 vastu, — ja ometi peetakse just Eestit suhteliselt maailma rikkaimaks ja suurimaks vanavara-aidaks, tänu meie suurtele „aidameestele“ Hurdale ja Eisenille.

Sellega olekski siis käidud läbi Liivi pisikene vanavara-ait, nähtud Liivi trükipaberi väikene ladu ja esitet Liivi rekordid ning saavutused maailma sõnavara-turul.

Tartu, 24.IX.27.

O. L.

P. S. Annetused liivlasile palutakse adresseerida: Līvōd ģt. Mazirbe. Latvija.

„MEREPUULM“,

LIIVI RAHVA ARMSAIM MUISTEND.

See tõesti sündind lugu on juhtund juba ammu ja ammu — veel tollel muistsel ajal, kus kalu meie meres olnud nii palju, et isaisad võind püüda neid alles algeliste võrkega enam kui meie siin tänapäev. Pole olnud siis Kuolkas veel tuletorni ega ole liikund merel aurikuid, kes oma põrina ja mürinaga heidutavad nüüd kalad. Pole olnud siis ka veel neid alaliselt tormitsevaid laineid, mis paiskavad nüüd paadid kumuli ja rebivad kõik võrgud. Vaid ilusad ja õndsad ajad olnud siis, kus soodsad kevadpäevad ja soojad sügisööd hõlbustand esivanemate püüki, kus kalurid austand aina palveis mereema ja toond talle härduses ohvreid. Sellepärast mereema valindki just meie ranna oma kodukohaks, ehitand siia lainete rüppe oma lossi, eland siin sègamatus rahu ja õnnitelnud kalureile rikkalikku saaki. Siis, tol muistsel ajal, ühel vanal rannarahva kalamehel olnud kord suur õnn — näha oma silmaga mereema lossi all sügavas lainete süles, ja see õnnistet kalur on olnud just meie küla rannarahva poeg.

Ühel hilissuvisel pühapäeva õhtul olnud imelik vaikus kogu rannal. Meri helkind peegel-

siledana, ei üht lainekestki ole virvendelnud vetepinnal. Kaks vana kalameest kõnelnud siis omavahel kokku minna ööseks püügile, hoolimata pühapäevast, sest neil olnud puudu kaladest. Nad lükand vette oma paadi siinsamas ojakese kohal, kus vanasti kirik vajund maa alla ja kus helisteldavat veel täniseni vee all kellu. Nad sõudnud üles, heitnud võrgud, palund mereemalt õnnistust ja tahtnud lasta ankru põhja. Aga ankur pole ulatund neil põhja, kuni nad sidund järgi teise pika kõie, ja siis ankur läind kõlisesedes otse kiriku kellade pääle. Mõlemad mehed toppind täis oma piibud ning süüdand taela ja rauaga põlema tubaka, sest vana kalurite ütlus õpetab: kui piibutäis tubakat popsutet tühjaks, siis on ka paras aeg vedada loomust ja tõmmata välja oma võrgud. Kogu merel helkind imelik isesugu paistus — mitte selline, mis ennustab tuult ja mis olnud kalureile küllalt tuttav, vaid selline, millist nad polnud veel näind, nii et kalureil jälgides seda tekkind kah isesugune meeolu: südames olnud neil selline tundmus nagu mõnikord pühapäeva hommikul jumalateenistusele minnes. Mõlemad kalurid olnud muidu küll kanged ja visad töömehed, aina esimesed merel ja viimased rannal, kuid täna neil töö pole meeldind. Püüdunud vähe aega, nad heitnud paati pikali puhkuselle. Üks kalureist magand eelmisel ööl vähe ja hakkand peagi norskama, tõmmates veel läbi une vahel piipu pops ja pops ning lastes suitsu suust. Aga teine kalur olnud virgel paadi päras. Tema olnud vana ühesilmne lüülar, Mihkel nimi, ja

tal olnud kaasas kannel. Kaaslase magades ta hakand kanneldama siis merel kurbi ja rõõmsaid kalurite viise, nii et merigi helidelle vastavalt jäänd kurblikuks või rõõmsaks. Ning kui helid lõpuks lakand, siis ka meri olnud vaikne, nii vaikne, et paat pole põrmugi liigahtelnud.

Sääl korraga vanamees näind vähe maad paadist eemal tõusvat välja valgest vahust üht ilusat pääd, siis kaela ja keha, kuni vormund nähtavalle kogu naisterahva kuju. Juba olnud päris pime, kuid kujust helkind imelist valgust, et selgesti võind näha naise üliilusat ilmet, pikka valkjat ja käharalt lainetavat juust toreda merivaigust ehte ja helmestega, võind näha ta valendavaid merirohulisi rõivaid ja veelgi valgemat põlle punase tikandusega — valgemat kui ükski puri ilmavetel. Kanneldaja ehmund seda nähes, tahtnud hõigata tukkuvat kaaslast, talle tulnud ent meelde isaisade õpetus, et merel ei tohi näidata kaaslaselle seda, mida nähakse ise, muidu juhtuvat õnnetus, ning sellepärast vana jäänd vait. Üliloomulik naine tulnud paadi ligi, noogutand kalurille naeratelles ja rahustand teda otse kandleliselt heliseval häälel: ärgu kartku, ta olevat mereema, kes kiigutand kalureid juba lastena laineil ja õnnistand igale püüki, kes austand tend ohvritega. Aga täna ta pidavat vete all pidu — oma tütre pulma päikese pojaga; nemad sõitnuvat parajasti laulatuselt koju, kuid ei pääsvat enam lossi, sest kalurite ankur sattunuvat just lossi künniselle ette, — olgu siis kalur nii hää, tulgu vee alla, tõstku see ankur, tulgu

vee alla ja kanneldagu mereema lossis tema tütre pulmas. Mees vastand kutse pääle, mereema ta usaldavat julgesti, ja kahelnud ainult, kuis pääseb ta alla. Mereema naeratelnud, haarand kaluri käe, katnud põllega silmad ja viind tema silmapilk paadist. Vesi avanend valla, ja nad laskund merepõhja.

Ning kui mereema võtnud katte taas kaluri näolt, siis esinend mehe ees selline vaade, mis raband ta närvaks ja pimestand silmad, et mereneitsi toond räti ja vett, millega hõõrund kaluri silmi, kuni see toibund ja võind jälle vaadata ringi. — Tema ees seisnud loss, millist ükski ei iial ole näind, tehtud klaasist, briljantest või muust, mida maa pääl vast polegi, helmeist ja pärleist, teokarpest ja kõigest. Otsekui klaas olnud seinad läbipaistvad, kuldsed tornid ja väravad helkind sääl kiirgavas säras ja sädelnud kristallised aknad, raamid kalleimast pärlist. Lossi ümber olnud pulmalisi — kogu veealune ilm, küll kalu ja loomi, küll kalasabaseid mehi ja naisi, ning värava ees seisnud kaunis merikarpidest tõld soomusratastega, kuna tõllas istund kroonitet noorpaar, tõlda vedamas mängeldes hiilgavaid kalu, mere parimaid kalu, merisigu ja -härgi tõlla ees, ja pulmalisi ratsa ümberringi suurte kalade seljas. Ning tõesti — lossi künnisel lasund vana roostetand ankur, mille kalamees kõrvaldand viivitamatta. Teemantvõtmega mereema avand valla siis ukse, ja pulmarong vooland paleesse; kutsutud kalurgi sisse. Kuid ei ole enam sõnu, milledega kirjeld-

dada lossi sisemist ilu, kõiki ehteid ja ilustusi, mida olnud täis kiilunud veered ja ääred, kuna ilusaim kõigest veel olnud noorpaari pulmaehe pidulaual. Ka vanamees asetet lauda, kus pole puudund kalleimate söökide ja jookide, kuninglikkude küpsiste ja veinide hulgas isegi vahutav rannarahva kodune õlu läbipaistvais merivaikpeekreis. Hiljem tulnud peigmeest-mõrsjat ja palund kalurit, et see mängiks neile pilli, niisama nagu mängind oma paadis, ja siis tema mängind — meie liivi rannarahva lüülar kanneldand siis mereema tütre pulmas, et kõik mererahvas olnud rõõmus ja õnnelik, hää tema vastu. Ise mereema kõnelnud lahkesti temaga ja jutustand kanneldajalle oma kolmest kuninglikust pojast, kes valitsevat ilmavete üle — üks Saares, teine Soomes, kolmas kusagil kaugel, kuna siin, oma rannarahva juures, ema ise valitsevat merd.

Keskööl võetud päikesepoja mõrsjal maha kroon, mis särand kui päike, ja mõrsja jagand avatud veimevakast pulmalisille mälestuskinke — imeilusaid särke ja sukki, kindaid, säärpaelu ja kõiksugu peent näputööd, mille ilu pole suudetud küllalt ah imetella. Pole unustand mõrsja ka kanneldajat, vaid tänuks selle alaliste ohvrite ja pulma mängima tuleku eest tema annetand mehele oma enese valmistet ilusaimast ilusama silmaräti, millist ei suuda ömmelda ükski maapäälne neid, valgema kui südatalve lumi, punase tikanduse ja punaste narmastega otstel, sellisama imeräti, millega mees pühkind alul oma silmi, kui ta läind alla vee ja närbund sääl ära,

selle räti mõrsja sidund nüüd lüülari pilli ümber. Mees kumardund sügavalt kinkija ees. Siis saatnud mereema ta välja, katnud jällegi põllega silmad ja toond mehe paati. Ning jumalagajätul mereema palund lüülarit kuulutada kõigile ranniku kalureile: nüüd lahkuvat tema meie vetest ja siirdvat oma asupaiga teisale ära, sest siia tulnuvat palju võõraid inimesi soomusrüüs, kes kõnelevat võõrast keelt ja riisuvat tule ning mõõgaga tema ranniku rahvast, siia tulevat tossavaid laevu, mis liikuvat purjeta mürinal edasi ja tegevat merevee segaseks, nii et see kihab ja kahab, ega andvat talle lossiski rahu. Suuri torme, halbu aegu, vähest püüki ja kõiksugu hädasid tema kuulutand rannarahvale pärast oma lahkumist siit, kuid korra — nõnda töötand mereema — korra tema tahtvat tulla tagasi oma rahva juurde, vaigistada tuuli ja uuesti õnnitella kalade saaki. Nii öelnud mereema hõbehääli, nikutand hellalt ja kadund siis tasatasakesi vete rüppe.

Veel kaua kalur vaadand tardund pilgul tema järgi: kas uni? kas viirastus ainult? — Ei saand see olla uni, ei võind see olla viirastus üksi, seda kinnitand rätt mehe kandle küljes. Siis vanamees pöördund oma kaaslaste poole. See tukkund veel endiselt pardal ja popsutand endiselt piipu läbi une, — nii lühikese ajaga juhtund siis kogu see lugu, nii kummaliselt ruttu peetud pulmi siis all vetevallas. Kanneldaja uimelnud veel mõne viivu, kuni hakand juba heretama koidiku puna. Siis äratand kaaslaste ja hakand koos vedama võrke, mis olnud nii

tungil täis kalu, et vaevalt nad suutnud neid sikutada paati, et teine kalur otse jahmund imetus. Veel keegi polnud tõmmand sellist loomust kui nemad täna kahekesi: olnud niipalju kalu, mis kubisend täis, et paat pidand vajuma peaaegu põhja, ja nad vaevalt saand randa.

Alles rannal, lõpetand töö, vana kalamees usaldand jutustada kogu merel juhtund lugu oma kaaslaselle, sest merel seda kõnelda ei tohi, mida ilmutab meri: muidu juhtuvat õnnetust kõnelejalle. Kus mehel annud imetella, kuis teine tema magades saand käia nii ruttu ära pulmas, ja kui polnuks seda kingitud silmarätti, vaat kaaslane ei uskunukski kogu juttu, vaid pidanuks seda unenäoks, aga rätt sundind uskuma kõike. Ja vaevalt saand vanamees jutustand loo, kui hakand järsku kohama haudvaikne meri, tõusnud äkki marutuul, mis kihutand laineid ja vahtu kõrgele õhku ja kaldale kui kaljusid, — jah, mereema lahkundki meie merest. Vana kalamees paljastand pää, kumardund mere poole ja lehvitand kübaraga lahkumistervituseks.

Aga sellest ajast pääle tulnud need tuuled ja tormid ning halvad püügiajad, mis jätkuvad meil täniseni. Ainult kanneldajal kaluril olnud elulõpuni erakordselt suurt saaki, ja veel lastelastelegi ta jutustand seda lugu pikkel pühade õhtuil, nokitseedes ise aeru või võrgu kallal. Seda kingitud silmarätti tema näidand igale uskumatulle, ning milline imelik rätik see olnud: ei see ole kulund, ei see ole määrdund, tarvitellagu tend kuipalju tahte. Palju haigeid ja vigaseid arstitud sel-

lega terveks, ning igas meie ranniku pulmas see rätt seotud mõrsja veimevaka ümber, kui vakka viidud peiu manu, ja palutud noorpaarile mereema õnnistust elus. Aga nüüd olevat jäljetult kadund meie rannikult seegi mereema viimne mälestusand oma rahvakeselle. . .

SINILEHMAD.

„Vanavanasti“ ammu enne esimest tuletorni Kuolkas (nii siis enne 1532. aastat) meie rannik olnud hoopis teiselaadiline kui praegu: pole olnud siis veel kõrvelisi liivakünkaid, mis valendavad praegu piki randa ja kus midagi ei kasva, vaid toredad niidud ja mühavad lehtpuude metsad täis vahtraid, pärni, tammi olnud otse mererannal, nii et puude oksad laksund vastu laineid. Puud olnud nii suured, et ühest tüvest saadud paat. Puude all haljendand lopsakas rohi, ja mereema saatnud mereneitseid karjatama randa oma lehmi varahommikuti ja lõunaajal, kui inimesi pole olnud rannas. Siis mereneitsid tulnud lehmega rohule välja, ja need lehmad olnud sinised kui merevesi.

Siis juhtund, et ükskord ühel pühapäeva hommikul keegi naine läind Kuolka poole ehk — nagu üteldakse — „suurest rannast“ „pisikese mere“ s. f. Riialahe randa marjule. Teel ta näind Kuolka maanina metsas sinilehmade karja ja kuulnud väga ilusat lauluviit arusaamatute sõnadega, näind ka laulja enda tamme all pärga punumas. See olnud noor neid lüheldases punatriibulises seelikus ja punases jakis, väga ilusa näoga, katmata pääga ja palja jalu, kollakad käharad juuksed lehvind lahtiselt õlal. Keegi merre jäänd karjaseist silmand aga liginevat

külanaist ja hüüdnud kaaslaselle heledasti liivi keeli: „Griet, Griet, aja lehmad merre!“ Mõlemad nad plaksutand kolm korda käsi ja hüüdnud võõraid sõnu. Lehmad tõstnudki pääd ja kadund siis merre.

Ainult üks lehm söönd teistest vähe eemal ega ole läind ühes muudega tagasi merre, vaid joosnud hoopis teisele poole metsa. Karjaneid tõtand küll lehmale järgi, pole ent saand enam kätte ja kadund pisarsilmi merre. Kuid veel kaua neiid hõljund veepinnal, viibates käte ja pääga, viimaks tõusnud üsna kõrgele veest ja näidand metsa poole, vajund siis vette, ning keegi pole näind enam neid pärast seda. Kui see naine tulnud tagasi marjult, siis ta leidnud sinilehma ega ole mõelnudki ajada tend koju, olgugi et tal endal lehma pole olnud, aga lehm liginend ise ja lasknud silitella ennast. Siis naine pannud lehmale räti ümber kaela, ja lehm läind talle ilusasti järgi naise koju. — Nõnda sinilehmade tõug tekkindki siis siia kuuvaale maale, ja ka ristinimi Griet läind väga moodi.

VAARAO LAPSED.

Kui need mustlased või see vaarao sõjavägi läind üle Punamere. Mooseselle järgi, siis keset merd vesi paiskund neile pääle ja uputand nad ära; siis nad muutund mererahvaks ja elavat veel täniseni meres. Ainult ülemine kehapool olevat neil inimmoodi, kuna alumine olevat kala saba. Sageli nad tõusvat poolenisti veest välja ja uluvat üha „vaa-rao! vaa-rao!“ Nad tõusvat teinekord ka otse laeva ligi veepinnale ja küsivat, kaua aega olevat veel viimispäevani; kui vastata, et ei teata, kunas see on, siis nad olevat vihased; kui aga vastata, et varstivarsti, kas homme või mõne päeva või nädala järele olevatki viimispäev, siis nad muutuvat väga rõõmsaks.

Kord varemalt läind Windaust üks väheldane laev Rootsi Gotlandi saarele käiakivide järele. Laeval olnud kolm meest: kapten, tüüri-mees ja kokk. Nad ostnud kivid ära ja sõitnud tagasi Windau poole. Pühapäeva hommikul kella kuue paigu kokk ja tüüri-mees veel magand, kapten üksi valvand. Olnud väga vaikne ilm pääle jaanipäeva. Sääl kapten kuulnud, nagu liigutaks midagi laeva tüüri taga. Ta vaadand üle parda, — olnud nii imeilus noor naine suurte pikkade kollaste juustega, millist kapten polnud näind elu-

ilmas. Kapten mõelnud, kuis saada teda kätte, — oli ta ju ennemaltki kuulnud mererahvast. Ta teind peenikesest köiest viskesilmuse. Niipea kui mereneid tõusnud taas veepinnale tüüri man, kapten visand talle silmuse ümber, ja see tõmbundki kokku. Kapten vedand neiu laevale. Aga see neid olnud vaid poolest saadik inimene, alt-poolt ta olnud kalasavaline. Kapten äratand ka tüürimehe ja koka vaatama. Kõik imetelnud neiu ilu ja kahjatsend ainult, et tal pole jalgu, vaid on poolkala. — Aga kui nad tõmmand neiu laevale, siis ilm jäänd korruga nii vagaks, et mitte juuski pole liigahtand, ja laev pole läind põrmugi edasi, seisnud paigal nagu maa pääl.

Kapten ütelnud, et vaja viia see mereneid Windausse, näidata inimesille. Ta lasknud valada suure vanni vett täis ja tõstnud ta vanni. Kuid neiu pisarad vooland silmest otsekui pärlid, ta tõstnud kaks kätt paluvalt üles nende kolme poole ja hüüdnud aina läbi nutu „vaa-ra-o! vaa-ra-o!“ Siis tüürimees ütelnud, et tema süda ei kannata viia seda Windausse, vaja lasta ta merre tagasi. Kapten aga ütelnud: „Sa loll! Meie teeme palju raha temaga: kõik maailm tuleb vaatama“. Kapten heitnud magama. Tüürimees käind alatasa vanni man, — iga kord see neid tõstnud oma käed ja nutnud. Kord tüürimees läind taas ja näind meres veel palju selliseid ilusaid naisi — neli-viis tükki. Tüürimees pannud oma käe vanni äärele. Siis neid haarand selle kinni oma peente ja peenikeste sõrmega ja tõmmand oma suu juurde, kuna pisaraid joosnud

nagu vett mööda põski. Tüürimehe süda pole andnud enam rahu. Ta äratand kapteni üles ja ütelnud: „Meie peame laskma selle tagasi, sest vees on neid näha veelgi neli-viis tükki. Kui meie ei lase tagasi, võib minna halvasti!“

Siis kapten tõusnud ka üles, ja nad lasknud mereneiu tasatasakesi merre tagasi. See läind põhja, ja natukese aja pärast nähtud laeva mant vähe eemal neid kuus tükki paariti käest kinni. Nad näidand kätega ja nikutand päadega meeste poole. Ja siis nad hakand laulma — olnud imeilus hääl, aga mitte üht sõnagi pole saadud aru. Nüüd kapten suures rõõmuhoos hü pand ka merre neile järgi. Tüürimees haarand sellesama köiesilmuse, millega kapten tõmmand välja mereneiu, ja vedand sellesamaga ka kapteni enda laevale tagasi. Nüüd sugend hää tuul, nad sõitnud ära, ja vaarao lapsed jäänd laulma neile järgi. Ning kolm korda kumardund pääga nende poole see neid, kelle nad vedand merest välja.

LAEVAHALDJA POTERMANN.

Ükskord üks vana laev vanade mastega purjetand merel. Olnud täiesti tuulevaga ilm, ja laev pole põrmugi liikund. Kõik meeskond palund natukegi tuult, ja järgmisel ööl tõusnud otse torm. Tüürimees valvand tüüril, muu meeskond olnud laiali tekil. Sääl hüüdnud mingi hääl ülal laeva mastil: „Ma ei või enam pidada kinni! ma lasen valla!“ Kuidagi pole saadud aru, kes õieti karjund. Mast olnud laeval liiaks vana ja teki sees juba mäda, kuid kapten pole teadnud seda. Kapten või tüürimees vastand hüüdjale alt: „Ära lase! pea veel!“

Laev purjetand üha edasi. Sääl karjutud taas teist korda ülalt mastilt: „Ma lasen valla! ma ei suuda enam pidada kinni!“ Ja uuesti kapten ütelnud talle alt: „Pea! ära lase!“ Laev purjetand jällegi edasi ega ole olnud enam kaugel sadamast. Sääl hüütud mastilt kolmandat korda: „Ma ei suuda enam pidada! ma lasen valla!“ Siis vastand talle kapten: „No kui sa ei suuda enam pidada, eks lase siis valla!“ — Nii kui ta ütelnud need sõnad, kohe mast käind kõigi kõite ja purjega üle parda, ning hääl hüüdnud veel nõnda viisi: „Noh, ma ju ütlesin, et ta läheb, see mast, et vaja rehvida purjed kokku; ma rehvinuksin purjed isegi kokku, kui aga kapten lubanuks!“

Nüüd alles saadud aru, et laevavaim poter-
mann olnud see, kes tahtnud pidada masti püsti,
kuid pole suutnud, sest tuul olnud liig tugev.
Õnneks nad olnud juba sadama ligidal, nii et
nad veel pääsnud: muud laevad pukseerind nad
sisse.

Kunagi teinekord tulnud ühel laeval tüüri
man valvava madruse juurde keegi mees ja
käsknud keerda laeva vähe põhjemalle. Pääle
lõunat kapten tulnud vaatama kompassist ja
küsinud mehelt, miks see tüürind põhja poole.
Tüürija seletand, keegi mees käsknud nõnda. —
„Noh, siis tüüri! saab näha, kuhu me jõuame“.
Ja natukese aja pärast nad näindki üht paati
täis merehädalisi, kellede laev hukkund. — Poter-
mann päästnud need siis nõndaviisi.

JÄRVEVAHT SUUR-ANTS.

Üks neitsi olnud kevadel karjas. Tal kadund kaks lehma, ja ta läind otsima neid metsa, huiland ja kutsund, — keegi huiland vastu. Ta läind hääle järele edasi ja jõudnud Baža-jõe kaldale, — sääal astund jõest välja selline suur mees. Tüdruk küsind: „Armas külamees, kas sa pole näind siin lehmi?“ — „Lehmi ma näind ei ole, kuid võin ütelda sulle küll, kus nad on. Aga teine kord, kui su lehmad kaovad ära, ära siis nii kõvasti huilga: sul on niisamasugune kõlav hääal nagu mu pisikesel llsel, kes läks külla mett tooma. Nüüd sa mine läbi selle metsa: sääal niidus su lehmad magavad“. Tüdruk näind mehel suuri hambaid, tal hakand nagu hirm, ja ta küsind: „Vanataat, kuidas sind hüütakse?“ — „Mina olen Suur-Ants, järvevaht, kes valvab järve“. Siis tüdruk läind lehmade järele ja näind minnes, kuis tulnud mööda teed pisikene naisterahvas, suur paun käes. See suur mees läind vastu, võtnud ta sülle ja pauna kah omä kätte (see olnud nagu ta tütar), siis nad mõlemad kadund sinna Baža-silla alla ära. Tüdruk rutand kõigi oma lehmega koju.

METSAEMA LOTT.

Asi olnud nii. Tämšt-talus olnud selline laisk peretütar — ilus, noor ja puha, aga laisk, hommikuti pole saadud teda kuidagi üles. Tüdrukul olnud peigmees teinepool Kuolka küla, kuid tüdruku ema pole hästi tahtnud, et ta läheb mehele, ja ütelnud poisile, et ta ei luba abielluda. Poiss jällegi tahtnud tüdrukut koledasti ja pärand emalt, miks see siis ei luba. Ema vastand, ta ei saavat ütelda seda viga.

Noh, poiss läind koju. Sää! juhtund talle teel vastu hommikul vara üks vana naine ja küsind nii: „Kus sa käisid, mu poiss?“ Poiss jutustand siis vananaisele (võõras see küll olnud), kus ta olnud, et ta olnud Tämšt-talus kosjas, ent ema pole luband talle tütart, et olevat üks viga. Vanaeit seletand, tema ju seda viga teadvat, seda tüdrukut ei saadavat hommikul vara üles, kuid küll tema avitavat, võtku poiss päälegi see tüdruk. Ta ütelnud: „Täna õhtul kohe sa mine kosja, ära ole laisk, ja mina lähen ütleva tüdrukule, et ta kindlasti sulle tuleks“. Poiss küsind siis: „Kes sa siis selline oled?“ — Tema olevat metsaema ja tema tahtvat olla abiliseks kõigile häile inimesile, kuid halbu inimesi, neid ta ei võivat nähagi.

See tüdruk riisund sel päeval põllul rukki-

kõrt. Tema manu tulnud võõras naine ja ütelnud: „Kui sinu juurde tuleb su peigmees, siis võta vastu, ära saada tagasi“. Tüdruk seletand, tema ju läheks, ent ema ei lubavat, sest teda ei saadavat hommikul unest üles lehma lüpsma. — Vastand, ärgu muretsegu, mingi aga pääle, küll tema aitavat. Tütar kõnelnud emale kah, et nii üks vana naine jutelnud temaga põllul. Siis ema mõelnud: oi mind taevas, see nüüd tõesti metsa-ema olnud, kes siis muu selline olnuks, — selline pikk nina olnud sel naisel ja küür seljas, pikad küüned, nagu tütar järele vaadand. Noh, õhtul poiss olnud säääl, ja mis siis muud kui tehtud pulmad.

Talve otsa kõik läind hästi. Ema alatasa hommikuti vara joosnud mitu-mitu versta väimehe manu vaatama, kas tütar on ülal. — On ülal! vahvasti läind kogu talve. Aga siis tulnud kevad, suvi, vaat see lehmade varajane lüps, — siis olnud halvasti: noorik pole saand enam õigel ajal üles lehma lüpsma. Need lehmad käind neil lahtiselt niisama mööda metsa, ja kõik imetelnud: lehmad alati õigel ajal lüpsiks kodus! Säääl juhtund aga nõnda. — Ühel ööl, nagu ju on, mehed olnud võrkega merel, pole olnud kodus, ja nüüd, noorik peaks tõusma üles, lüpsma neid lehma, aga näed, pole saand ega ole saand. Ja siis tulnud uksest sisse üks naine (üüriliste naised ju näind seda selgesti), ning nii kui ta pannud... tekk päält ära ja plaksti tagumikku, nii et küüned jäänd liha sisse kinni — paar nädalat mis veel olnud punane kogu see kints. Virutand nõnda

ja ütelnud: „Ah sina võtad mind narriks! Minu plika on sinul karjuseks, aga sina ei tõuse üles! Kuipalju mina pean külmemä sinu pärast! igal hommikul ma külmen ja ootan sinu lehma metsa, ja nõndasama minu lapsed külmevad (küllap nad sääls metsas siis lehma vastu võtmas on), — mis minul oleks viga magada oma kodus! Vaat et sa selle eest koad mulle uue seeliku!“

Siis perenaisel uni olnud nii ära, et pole jäänd enam kunagi nõndaviisi magama. Ja perenaine kudand sügiseks seeliku, hirm ju olnud, kuid pole teadnud, kuhu nüüd panna see seelik. Märdiõhtul see eideke tulnud ise seelikulle järgi ja ütelnud: „Kuipalju mina olen hoolitsend sinu eest! minu läbi sa said mehe ja minu käest oled sa saand nii palju abi . . .“ — niipalju pahandand nii et . . . Siis nad eland rikkasti, ja perenaine olnud selline mis ime. See naine ütelnud kah, et tema on metsaema, vana Lott nimi, ja las aina perenaine ajagu lehmad lahti metsa — küll tema lapsed neid karjatavat, et tema alal, metsas, neile õnnetust ei juhtuvat, kui ta järele vaatavat. Nii pikad juuksed olnud sel metsaemal, et allpool põlve. Ja kogu ea sel perenaisel lehmad olnud karjuseta metsas, kuid tulnud ikka lõunaks õigel ajal koju. — Nõnda jutustand seda lugu vana Nittõl-talu perenaine paarkümmend aastat tagasi.

SOOEMA TÄID.

Kaks pisikest tütarlast olnud Suursoos marjul ja eksind ära, ja kodused pole teadnud, kus nad olnud. Lapsed jäänd nuttes seisma ega ole teadnud, kus nüüd magada, ja ah, kuis nad nutnud ja ahastand, et ei saa metsast enam välja. Külml olnud kah, ja lapsed läind istund ühel liivakangrul puu veerde maha. Sääl üks vana naine tulnud neile manu ja ütelnud: „Tulge lapsed mulle kaasa!“ Lapsed olnud nii külmend, et pole saand tõusta peaaegu üles ega käiagi. Siis naine võtnud ühe omale sülle ühe käe pääle, teise teisele käele ja viind nad omale tuppa. Olnud nii soe tuba, nii soe tuba temal, ta andnud sooja piima lastele ja ütelnud: „Hommikul siis ma viin teid tee pääle“. Siinsamas olevat üks väikene soo — ta näidand puha kätte, kus see olnud — ja sääl olevat palju kuremarju, — vaat, need kuremarjad korjaku lapsed kõik ära, palju aga näevad, need olevat ta täid, need söövat tema pääd.

Hommikul ta viind lapsed sinna, näidand puha ära, kust korjata, ja ütelnud, ta ise saavat veel toime, aga tema lastel need täid näri- vat küll liiaks palju pääd. Nõnda ta näidand ja juhataand, ning lapsed korjand siis sääl ja saand oma pisikesed korvid ja kotid kõik marju täis.

Siis see naine tulnud teist korda ja viind lapsed tee pääle. Lapsed tänand teda ja tema ütelnud: „Nüüd lapsed, minge koju ja ütelge oma emale ka . . .“ — sääl olnud selline kaheharaline mänd liivakangrul — näine ütelnud, pangu nad käte-rätt selle kaheharalise männi manu, siis nad ei eksivat kunagi ära, seda rätti olevat talle väga hädasti vaja.

Siis lapsed jõudnud kergesti koju. Vane-mad olnud väga rõõmsad ja viind kohe käteräti sinna sooemale, — selle ta võtnud siis omale. Ah jah, ja siis see sooema käsknud kah veel, et mindaks igal aastal korjama marju sinna sohu, ning nõnda tehtudki. — Niipalju jutustaja teab sooemast, ja selle ta kuulnud siinsamas külas oma taadi vanalt sõsaralt.

LEHTEDEEMA PÄRJAD.

Jutustaja eidekese emale vanad naised kõnelnud kord ammu-ammu, juba mitukümmend aastat tagasi, kummalise loo, mida jutustaja ise lapsena kuulatelnud hinge kinni pidades. See olnud nõnda. — Kord jüripäeva õhtul kolm pisikest plikat tulnud karjast lammastega koju. Sääl, livõrt-kangru pääl olnud selline kõrgem mägi, mida kutsutud tuss'uks, ja vat selle tussmäe pääle plikad tahtnud viia oma nn. „jürivitsa“ — vanasti ju olnud ikka kombeks ja on praegugi veel, et karjalapsed jüripäeval püstitavad kõrgeimalle mäele „jürivitsa“, et siis karjatamine õnnestuks suvel hästi.

Ja sa mõistad, nüüd õhtul istund sääl mäel üks vanaldane naine. Lapsed jäänd vaatama teda ja näind, et see on võõras. See aga ütelnud: „Ärge kartke, hääd lapsed, tulge aga päle“. Lapsed läind mäele ja näind, naisel olnud pääs pisikene ilus lehekesist kroon, ja need lehekesed olnud pisikesed kui hiire kõrvad, just äsja pakatand. Lapsed läind, viind nüüd oma vitsa kah üles. Ja see naine ütelnud nii: „See on kena, hääd lapsed, et teie toote ikka oma vitsa ja peate seda jüripäeva au sees. Küll teil nüüd suvel puha läheb hästi, mina aitan karjatada teie lambaid. Susi teie karja manu

tänavu ei tule (vaat vanasti käind ikka koledasti neid hunte). Ja jaaniõhtul, siis teie kah tooge mulle vanik!“ Lapsed viind jaaniõhtul taas pärja talle sinna mäele. Naine istund jällegi säääl, nüüd ent olnud tal tore kähar lehekroon, õisi täis. Ja ta ütelnud, ärgu lapsed unustagu teda jaakapäevalgi, vaid tulgu teda vaatama. Plikakesed pidand seda kah meeles, ja neil olnud sel suvel otsatu hästi puha: siis liikund palju hunte, kuid nende lambad polnud näind ühtki ja söönd ikka ilusasti üheskoos. Jaakapäeval lapsed läind siis taas vaatama oma ema, — jah, see istund taas mäe pääl, kuid nüüd olnud rukkipeid kah kroonis ja õisi igasuguseid lõputa palju. Ta tänand lapsi tuleku eest ja ütelnud, tulgu nad nüüd taas „pisimaarjapäeval“ (= ussimaarjap.), kui hakatakse kartuleid võtma, on suur laad ja . . . ja võtku nad siis enam muid lapsi kah kaasa.

Väikemarjapäeva õhtul läind siis neid lapsi kuus tükki — niipalju neid olnud ses talus. Siis naise pärjas olnud ka õunu, õuntest ja õitest kroon. Ta andnud lastele korvitäie õunu ja ütelnud: „Noh, siis tulge mind vaatama veel mihklipäeval kah“.

Muidugi siis lapsed läind mihklipäeval jällegi — no kuis sa saad siis jätta, kui nii hää sõber on. Aga sel õhtul vanad inimesed kah läind salajas vaatama, mis säääl õieti on. See-kord naise pärjal lehed olnud juba kollased, õisi olnud veel küll, aga needki olnud kollakad või kolletand. Kaks-kolm naist, need laste emad,

jäänd põõsa taha vaatama. Naine seda vist pole sallind, ütelnud lastele: „Täna ma teiega midagi ei kõnele: säääl on libahunte põõsa taga, kes vahivad, aga tulge märdiõhtul“. (Ega need emad libahundid küll pole olnud, aga nii see naine ütelnud.)

Märdiõhtul lapsed olnud jälle säääl. Aga nüüd naisel olnud juba suur kasuk seljas ja suur lambanahast kübar pääs ja ta ütelnud: „Nüüd ma lähen magama, hääd lapsed, aga tuleval aastal, siis tulge jüripäeval taas minu juurde, vaatama“.

Ja nõnda lapsed käind vaatamas seda ema kolm aastat.

ÕITSITAATI-MEMME.

Kord kevadel õitsilised magand tule veeres Undžob-niidus. Ja nüüd ühel nendest — see olnud kõige pisem — suur kuub vajund päält ära. Keegi teine taas olnud veel ärkvel ja näind, kuis — ei tea, kust tekkind — selline väheldane naine laotand poisikeselle kuue jälle ilusasti pääle ja nagu sellise rohelise teki kah veel laotand üle. See teine õitsiline pole ütelnud sõnakestki, vaid piilund tasa. Aga koidikul, kui kõik ärgand üles, et ratsutada koju, siis ta juustand, mida ta näind. Ja see pisikene poiss ise seletand, hommikupoole ööd tal olnud nii soe, et ta olnud ärgates higine.

Nad ratsutand koju ja kõnelnud, mis nendega juhtund sel ööl metsas. Siis vanaisa ütelnud, et see olnud siis ju see õitsiema, see alati olevat säääl juures; kui tema vanasti käind õitsil, siis juhtund kah midagi sellist. Ja vanaisa juustand siis oma loo. — Nemad taas mängind tule veeres kaarte, olnud veel eha aegu õhtul, et võind näha. Säääl tulnud nende manu mees kahe poisijõmpsigaga ja ütelnud: „Või teie häbematud mängite siin kaarte, kuna mina pidin oma poegega päästma teie varsu, muidu hundid kiskunksid teil need mõlemad varsad ära!“ Siis õitsilised joosnud vaatama. — Jah, hundid olnud

säälsamas, kuid pole saand varsele midagi teha. See mees ütelnud: „Kuid nüüd kui teie tulete õhtul taas õitsile, siis tooge mulle napsi“. Õitsilised küsind, kust saaks teda siis kätte, kuhu panna, et napsi saab kindlasti, — ise olnud teised rõõmsad veel. Siis ta vastand: „Teie meid üles juba ei otsi, küll ma otsin teid üles. Kus teie olete, sinna tulen ka mina“.

Poisikesed läind häämeel koju ja jutustand, kuis olnud, et nüüd on õhtul napsi vaja. Noh, siis nad päeval muretsend ja viind palju napsi. Vanainimesed ütelnud, see olevat vaat õitsilisel see taat, vanasti säääl laanes hundid murdnuvat maha ühe poisikese, kes olnud õitsil, — küllap see ise olevatki, küllap ta kasvand vahepääl suureks meheks. Õhtul viidud siis napsi, üks perenaine küpsetand sooja leiba, ja siis viidud piirak kah veel. Ning vanad õpetand: kui ka kedagi ei tule, jäetagu annid sinna tule veerde. Aga nüüpea kui õitsilised hakand sööma õhtust, kohe nad olnudki säääl — mees ja kaks poisikest ja väheldane või selline keskmine naine. Ja siis see mees joond viina, söönd leiba ja ütelnud, nüüd tal olevat taas hoogu hunttega tapelda ja rebida nad lõhki. Pärast seda nemad läind taas minema oma teed. Aga sellest ajast pääle pandud alati kevadel esimest korda õitsil olles midagi anniks tule veerde — olgu siis leiba või klaasiga viina, kui aga midagi oleks, mis tahte. Nõnda tehtud veel jutustaja enda nooruspäevil ja tehakse — mine tea — vast nüüdki veel.

KARJA TRIIN KARISTAB HALBU KARJUSEID.

Karjaemast jutustaja kuuluvad natuke jah küll. — Kord olnud metsas karjas ühel pere-mehel plika, teisel poisikene. Nii nad hulland sääl kahekesi, nagu need noored vaat ikka on — vallatelevad ja jandavad. Sääl olnud pähklaid kah, noh nemad läind „pähklaisse“. Lehmad söönd kogu aja väga ilusasti paigal nii et. . . Ja kuna need lehmad söönd nüüd nõnda paigal, siis need karjused heitnud raasukeseks magamagi. . . Sääl aga keegi nõnda kibedasti „raband“ s. t. virutand neil vitsaga mööda tagumikku, et nad ärgand silmapilk. — Olnud selline vanaldane naine, seisnud nende man, kui nad ärgand, ja ütelnud: „Ah mina pean olema teil karjuseks kogu päeva! Mina pean minema muidki karjuseid vaatama, — mitte üht karja pole metsas, mida ma ei peaks nägema. Minu nimi on karja Triin“. Ning nii suured olnud temal need hambad ja küüned, et neil kahel lapsel olnud nõnda suur hirm, et nad joosnud ilma loometa koju. — Nii-palju siis jutustaja teadvat karjaemast.

REHEHALDJAD PEKSAVAD OMA NISU.

Keegi vanamees jutustand, kuis tema vana-isa läind hommikul rehte tegema tuld ahju, vara pääle keskööd. Ja mõtelge, ta kuulnud sellist müra, nagu pekstaks või rabataks või kröbistetakst rehes. Vana ehmund ära ja tulnud tuppa, et mindaks uuesti vaatama. Talle läind kaasa veel naine ja üks poeg. Ja nüüd, mõistad, sõelutud juba, valatud nisu kotti ja kaks meest ning üks naine läind minema, kuid vana halli habemega mees ronind rehe pääle üles magama. Pererahvas pole tohtind teha rehe man midagi ja läind kah tuppa tagasi magama. Peremehel silmad läind vähe kinni, nii hallhabe olnud man ja ütelnud: „Mina olen valvand sinu reht siimaani; ta põlenuks juba mullu maha, kui ma ei varjanuks teda (peremees ise kah ennatand mitu korda päästma reht tulekahjust), ja nüüd sina ei luba mul minu nisugi natukest peksta!!“ Siis peremees palund väga ja väga seda vana, kuni see leppind ja töotand hankida talle veel noore hobusegi. — Ja tõesti, järgmisel suvel tulnud

merest ujudes suur-suur punane laukhobu ja jäändki sinna peremehele Vanarootsi-tallu. Siis nad nii arutelnud, et see olnudki too hobune, kelle vanamees töötand muretseda. Nad kuuland ja küsitelnud küll järele, kuid ei Saaremaal, ei kuskil mujal polnud läind kaotsi ühtki hobust. See hall vanamees olnud siis rehekaitsja; kes need kaks teist meest ja naine olnud, seda jutustaja ei tea.

SAUNAISAT-EMAT VAREM VIHTLEMAS.

Olnud üks väga hää perenaine. Kord ta pannud saunaahju küdema ja läind ise toa manu teise sületäie puude järele. Mõne aja pärast ta läind taas vaatama, kuis tuli põleb, ja viskama ka seda teist sületäit ahju, kuid puid pole olnudki enam — kõik olnud visatud juba ahju. Jälle natukese aja pärast perenaine läind uuesti sauna ja võtnud ka vähe puid omale sülle. Ta pole ikka veel saand aru, kes võinuks visata need puud ahju, sest kõik pererahvas olnud metsas tööl. Ta astund sületäiega sauna, — säääl pesnud juba ees valge pääga vana mees ja vana naine. Vanamees ütelnud: „Mis sa nüüd tulid! me ju viskasime sul saunaahju puid pääle niikui-nii ja kütsime seda, sest meie tahtsime pesta end puhtaks täna varem teid: meie peame minema õetütre matusele, sellepärast peame saama varem valmis. Meie küll muidu alati oleme olnud pääle muid pesemas, kuid täna peame minema külla“. Perenaine küsind: „Kes teie siis sellised olete? kuis ma teid ei tunne?“ Mees naeratand ja

vastand: „Sa ei tunne oma kodurahvast! Kas sa siis pole seda tähele pannudki, kuis mina oma käega olen avitand sind mõnigi kord ja kuis minu silm on valvand sinu üle?“ Perenaine tulnud heitunult saunast, kuna need vanakesed jäänd veel sinna pesema.

TEEISA JUHATAB VOORILISI.

Vana Baža-talu peremees jutustand, kuis nemad kord viie mehekesi sõitnud vooris sigadega Riiga. Tee pääl nad söötud hobuseid, see olnud vist Lehtedemetsa kõrtsis. Sel ajal olnud veel palju neid teeröövleid, kes riisund teelisi paljaks. Ja nüüd need voorilised arutelnud isekeskis, millist teed minna. Olnud kaks teed: üks läind kõverdi mööda randa, teine läind küll otse, aga see läind läbi suure metsa, kus olnud alati neid röövleid. Nad pidand omavahel ikka nõu ega ole pannud tähelegi, kuis tekkind nende manu üks vana isand, roheline mantel ümber ja suur pikk valge habe — „akuraat“ selline ta olnud. Ja see vanamees ütelnud neile: „Sõitke rannateed, — säääl metsateel juhtub praegu imeasju“. Nõnda nad siis ka sõitnud ja jõudnud ilusasti Riiga. Pärast nad kuulnud, et just samal ajal säääl metsas tapetud maha kaks meest ja võetud ära kõik orikad ja hobud (need hobused saadud küll teisel aastal taas kätte Tukkumi laadal). Siis vaat need voorilised, nii rehken-dand, et kes see selline küll võinuks olla, selline

isevärki veider vanamees. Üks vooriline näind veel sedagi, et tema käed olnud nii väga lahjad ja habe olnuks nagu väheks liigagi suur inimese kohta. Eks ta siis selline, teisa ikka olnud, kes teid teab, selline hää vaim.

MAAEMA MADE.

See olnud siinsamas Pitrõg-külas. Ranniku künkal istund üks suur lihav naine suurte pikkade hallide juustega. Lapsed läind randa ja joosnud vaatama, kes sääil istub. Mõnel olnud hirm, mõni laps läind manu. Siis see naine ütelnud: „Ah teil on minu ette hirm?! Kui mind poleks siin (see olnud see maaema), siis teie jääksite nälga. Kuid minge koju ja ütelge oma taatele, et tänavu tuleb rikas aasta, sest minul, vaadake, põsed on lihavad ja juuksed on pikad. Kui on kehv aasta, siis ka mina olen kõhn ja mu juuksed on lühikesed, sest mina olen maaema ja Made on mu nimi“. Jah, siis keegi poisike ütelnud: „Tule meie tuppa: sul on siin külm ja vihma hakkab kah sadama“. Maaema pärint: „Kust talust sa oled, hää laps?“ Poisikene vastand: „Mina olen Jaagu-talust“. Ja siis maaema ütelnud: „Kui minul hakkab külm, siis ma tulen sinna teie manu. Praegu ma ootan oma sõsaraḡ merest randa — mereema, Liiž nimi. Siis saab õelt taas kuulda, kuis on lugu tänavu ka kalastamisega“.

Selsamal õöl sadand kõvasti vihma. Siis Jaagu-talu perenaine kuulnud, et keegi tulnud uksest sisse, kuid nad pole kõnelnud ega küsind, kes see on, sest poisikene oli jutustand

kodus seda lugu. Ning see perenaine pole magand kah, vaid olnud kindlasti ärkvel—nii selgesti, nagu üteldakse, kui küünal virgel. Siis peremees läind hobuste juurde, kell olnud kaks, ta pidand sõitma Dondangenisse, — sääl magand ahju kõrval suur jäme naine, suur valge padi pää all. Kui peremees tulnud väljast tagasi, naine puutund talle ukse vahel vastu äraminekul. Peremees ütelnud: „Külaema, ära mine, sa kohe saad pruukosti“. — Vastand ainult aituma, kuid läind siiski minema:

TULEEMADE KÕNELUS.

Ennevanasti pliite pole olnud, ja ühe talu naised keetnud kõik hulgakesi koos ühises suures kojjas, igaüks omal tuleasemel, kus katel riputatud koogu otsa, kuna katla mahavõtmisel tõstetud alati kulbiga kolm korda suppi ka koogule ja tehtud tulele rist. Siis jutelnud kord ühel õhtul neli tuld omavahel kuskil kojjas ja kirjeldand üksteisele oma olukorda. Esimene hüüdnud: „Hüpakem katusesse!“ Ta tahtnud süüdata põlema koja, sest tal olevat selline halb perenaine, kes ei tegevat talle kunagi risti pääle, et ta saaks puhata õhtul. Teine tuli aga hoiatand, ärgu hüpaku: temal taas olevat väga hää perenaine, kes andvat talle iga kord keetmisel suppi maitsta ja tegevat õhtul risti, las ta jäägu magama, ja samuti risti hommikul, kui vaja tõusta üles; katuselle hüppamisega nad teeksid sellele naisele suurt ülekohut, parem juba oleks, kui naised ise läheksid tülli ja lahkuksid üksteisest. Kolmandal tulel olnud ka selline tuju, et pea-aegu hüpata; temal olevat nii: vahel perenaine unustavat ta ära, vahel aga tegevat kah riste. Ja neljas tuli ütelnud omakorda, et ei või hüpata, et ka temal on väga hää perenaine, kuna kolmandalle ta seletand: „Sulle tulevad ju vahest lapsed katla manu, mispärast ära pane lohakust

pahaks, sest sa näed ju isegi, et sinu perenaine on haige“.

Siis need tuled arutelnud omavahel, kuid ajada ent naisi tülli, nii et paha perenaine laukuks nende kojast. Üks tuli olnud targem ja õpetand teist: „Mina puhun külma ja sina kuuma, — siis minu perenaise katel ei lähe keema ja sinu oma läheb“. Ning nõnda olnudki kogu nädal: ühel perenaisel katel ei lähe keema, teemise tahte, kuna teine on keetnud juba paar katla-täit. Siis naised hakand tülitsema, ja üks perenaine kolind jüripäeval teise tallu. Tema asemelle tulnud uus perenaine, kes teind tulele korralikult riste, ja tuled puhandki siis rahulikult ega ole juhtund säääl mingit õnnetust.

SOOJAKOTT, PÄIKESEKORV JA KÜLMAHUNT.

Üks pisikene tüdrukuke Pitrög-külas karjand lambaid Ota Koštrög-poolses taras. Olnud selline külm ja udune hommik. Tüdrükukene istund külmast kägeras koos. Sääl keegi ütelnud nii: „Pisikene neitsi, kas sul on külm?“ Tüdruk tõstnud silmad üles, vaadand, kes nii kõneleb, — mõistate, suur pikk mees seisnud tema ees, nii pikk otsekui see määnd, mille all laps istund. Ja kõrval olnud mehel naine, see olnud lühem. Nad ütelnud tüdrukulle, ärgu see kartku, nüüd saavat kohe sooja. Mehel olnud käes selline suur kott. Ta avand koti, raputelnud, — ja siis tulnud säält sooja välja, nii et läindki soojale. Naisel olnud suur juurtest punutud korv, selline vakk, kaan pääl, ja sääl korvis olnud päikene, — nii ilus päikene tulnud korvist välja, kohe kui naine võtnud kaane ära, ja nõnda soe olnud siis. . . Aga sääl mäe all tõusnud põõsast üles suur ja suure pika halli karvaga susi ning põgenend minema. Siis taat ütelnud, see soojataat: „Vaata, see on see külm; las ta nüüd joosku, kust ta on tulnud! Peksa talle vaja, sellele hundile: tema'p see on see süüdlane, kes sulle külma tegi“. — Vaata, külm veel magand

pöösas, külm ja udune ju olnud, või olnud see hunt
udu, kes teab, suure pika halli karvaga ta olnud.

Pärast seda soojaema andnud oma korbist
väga magusat leiba karjalapsele ja ütelnud :
„Lapsukene, nüüd sa saad süüa sellist leiba kogu
oma eluea“. Tüdruk tulnud koju. Olnud nii soe
ilm, et kõik imetelnud, kuis nii ruttu soojaks
läind. Siis karjalaps jutustand, mis temaga juh-
tund ja mida ta näind. Sel lapsel isa ega ema
pole olnud, siis üks kirikuõpetaja võtnud ta en-
dale kasulapseks, ja nad kolind hiljem siit ära
Jälgab = Mitau linna.

KUMMALINE PUURAIUJA.

Vana Lintin (= jutustajast kaks põlve vanem liivlane) sõitnud talvel suure külmaga hommikul vara Dondangeni poole. Metsas ta kuulnud kanget raiumist ja läind ligemalle vaatama, kes siis sellise külmaga nii vara raiub. Ta sidund hobuse kinni ja astund vaatama. Sääl põlend väike tulelöke. Suur mees valgevalge habemega, mis ulatund allapoole püksivitsa, hall lühike „hame“ s. t. kuub seljas, raiund puid ja pannud neid tulele, viind parajasti üht puud. Vana Lintin tahtnud jooksu pista, kusi püksis hirmust („no jah, seda ma ju ise kuulsin, kui ta jutustas Nittõl-talu kambris“), aga võõras ütelnud: „Ära kardada, ära kardada! tule kah istuma mu tule veerde ja soojenduma“. Vana vastu: „Ei tohi, ei tohi“. Aga ära minna ta kah pole julgend — pole tohtind ei nii ega teisiti. Võõras istund pakule ja hakand popsutama piipu, tuli põlend ilusasti. Lintin hakand nüüd salamisi „kippuma“, nii, tagurpidi taganema tulelt eemale. See mees aga ütelnud: „Ma näen ju küll, et sul hirm on, kuid sa pead istuma mulle siiski kõrva“. Noh, Lintin istund siis kah, jalad küll värisend. Siis raiuja küsind: „Mis sul seljas ka on? kas kasuk on kah?“ Temal olnud jah väike (rinna) kasuk (vest) mantli all. Siis vanamees sõnand: „Noh, siis

sa võid sõita. Kui sul poleks seda kasukat, siis võiksid minna ainult jala. Mulle endale pole kasukat vaja: ma olen alati tule veeres, aga sellele on vaja, kes täna sõidab“. Pärast seda Lintin sõitnud edasi. Ja sääl naerdud metsas kõigest kõrist: „Ah sa rumal, ah sa tola, et sa ei mõistnud varandust hankida!“ — kolm korda nii hüütud. Õhtul tagasisõidul Lintin pole tulnud enam seda teed. Aga järgmisel hommikul ta võtnud ühe teise mehe ka kaasa ja läind otsima seda kohta, ent ei leia ega leia enam seda kohta. Selle koha leiab küll kohe, kuhu hobune olnud seotud kinni, kuid kus tuli põlend, seda kohta ei ole ega ole. Siis vana Lintin kahjatsend nii kolédasti, et ta polnud võtnud tulelt üht süttki piibule ega puudutand seda võörast vana-meest, kui see sundind teda istuma oma kõrva puu pääle, aga ta olnud nii ehmund. . . Ja siis vanarahvas arutelnud: mingi viirastus see nüüd olnud — kas see olnud nüüd külmataat või olnud see rahataat, et mingi taat see igatahes olnud. Ning enam arvatud ikka, et see olnud raha. .

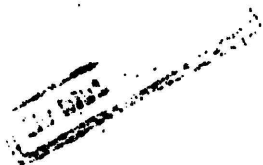

TUULELASTE VALLATELU.

Tuuleema ja tuuleisa olnud kutsutud kord kuhugi pulma ja nad läind sinna ilma lasteta, jätnud lapsed koju. Aga vaat, need lapsed olnud neil samasugused kui meil endil: need tahtnud ühes, ja kui neid pole võetud kaasa, siis jäänd koju tõnnima. Sääl suurim poeg ütelnud muile: „Kas teie tahate, kuis ma teen nii, et ema-isa tunni ajaga on kodus?“ Pisemad vastu, las aina tulgu, las aga tulgu — neil häämeelgi veel, et veli seda mõistab teha. Ja siis nad läind kõik tuuliku manu — vaat tuuleisal on suur tuulik, kes seda tuult puhub. See tuulik on ta enda kodu juures — temal on endal pisikene nurm, sel tuuleisal, selline lage plats, kus ta näeb puha, kustpoolt pilv tõuseb, ja säältpoolt ta teeb siis selle tuule.

Nüüd suurim poeg teind tuuliku valla, ja siis „sugend“ s. t. tekkind selline torm mis kole. Kõik pulmalised hädaldand ja karjund, et lükkab kõik hooned ümber. Isa läind välja vaatama, — ta teadnud kohe, mis viga, läind tagasi tuppa emale ütlema, et nüüd vaja rutata koju: „Ma üksinda

ei või kodus aidata: tuulik vaja panna kinni ja lapsi kah tarvis peksta“. Siis nad joosnud, nii et emal juuksed läind kõik laiali ja mähkund jälgessegi — nii pikad olnud. Nad tõtand koju, peatand tuuliku kinni, peksnud lapsed läbi ja läind siis pulma tagasi.

KURAT ÄIKESE AEGU VEEHAUAS.

Kui pikne pōrutand ülal, üks mees parajasti käind mööda metsa oma hobust otsimas. Talle tulnud manu üks vanamees, andnud talle ühe sellise suure kuuli ja ütelnud, ta olevat pikseisa, mingu mees jõe äärde, sääl olevat vee sees üks suur haud, selles hauas vahtivat varjus vana kurat ja õritavat pikset, kui ta pōrutab, — valvaku mees sääl kaldal, kuul käes, oodaku, kuni see va must-perse tõuseb pinnale, ja visaku talle siis kuul tagumikku.

Nõnda mees teindki. Pikne kärgatand ülal, — see must pistnud oma tagumiku välja ja õritand pikset. Aga siis kohe mees visand talle kuuli... ah, kuis vesi lennand õhku mis kihand! Ja sellest päevast kurat jõehaudes enam ei asu: tal on hirm, et veel mõni kuul ei tule talle tagumikku.

ÕNNEEMA TÜTRED.

Siinsamas külas Kuksi-talus eland kaks inimpõlve tagasi vanapiiga Herta, kes käind küla karjas ja võtnud särke õmmelda. Ja nii siis see Herta istund karjas, lehmad söönd Taradetaguse-soonetsis, ja tema ise istund ülal liivakangrul. Õmmeldes ta torgand nõela sõrme ja olnud nüüd mures, et ei saa särki valmis. Sää! tulnud sumades läbi soonetsi kaks pisikest neitsikest, istund tema manu maha ja küsind: „Mis sa nii mures vaatad siin, Herta?“ — ütelnud selgesti ka tema nime. Siis ta kaevand, kuis on, et sõrm valutab, ei saa õmmelda. Pisikesed neitsid ütelnud: „Too ainult nõel ja too särk, meie õmbleme valmis“. Tema andnudki, ning ah sa imet, kuidas nad õmmelnud, kuis teind kirju, milliseid polnud veel nähtud. Ja särk saand nii ruttu valmis, et ei mõista mitte mõtelda kah. Tüdrukukesed ütelnud: „Kui sa tuled hommeli karja, võta kaks särki kaasa. Aga mitte ühelegi ära ütle, et meie sind oleme aidand, sest teie külas on pahurad lapsed, — need tulevad meiega kaklema, ja siis me ei saa enam aidata

sind“. Nõnda siis Herta õmmelnud sel suvel nii palju särke, et tal olnud talveleib käes. Ja lehmad söönd nii ühes paigas koos nagu mitte kunagi muul ajal. — Need olnudki siis õnneema lapsed. Ja surmani Hertal pole puudund midagi, sest need neitsid käind teda igal suvel avitamas. Ja see polevat sugugi mingi muinasjutt, vaid päris selge tõsi.

MAARJAEMA VIHTLEMAS.

Ühel laupäeva õhtul hämaras üks mees tulnud külast koju ja sattund tulema sauna mant mööda. Ta kuulnud, et saunas nagu inimesed sumistaksid juttu, ja arvand, et Uus-küla poisid on tulnud Siikrög-küla tüdrukute manu ja pugend natukeseks sauna varju, sest olnud veel vara. Mees läind kah kaema, kes säääl on. Nii kui ta avand sauna ukse, säääl ta näind, kuis üks suur jäme naine pesnud ennast. Mehel hakand nii hirm, et pole teadnud, mis teha. Joostes saunast välja ta löönd peaaegu nina puruks. — See naine olnud nimelt Maarjaema.

Teinekord üks poiss Pitrög-külast ja nimelt rätsep Vilberg läind laupäeval hilja pimedas Nittöl-talu sauna vihtlema, sest neil endil sauna pole olnud. Ta kuulnud nagu vihtlemist saunas, läind ukse taha küsima, kes säääl on, ega ole saand mingit vastust. Ta arvand mõne mehe veel vihtlevat ja astund rahuga sisse, riietund lahti ja hakand pesema. Säääl tulnud pimedast nurgast ja läind ukse poole üks naisterahvas, kirju suurrätt ümber, nii imeilus, millist poiss

polnud enne näind; valge seelik olnud tõstetud tal vähe üles, nii et paistnud ka naise imepeened jalad. Naine läind ukse manu ja kadund äkki ära, ilma et avanuks ust. Poiss ehmund koledasti ja joosnud joonelt Nittõl-talu tuppa kõnelema, mida ta näind. Kõik imestand ja arvand, et kes see siis muud võind olla kui Maarjaema ise, kelle jaoks jäetud ikka sauna vett, viht, seepi ja puha.

SURNU AJAB HAUA- KAEVAJA ÄRA.

Umbes kolmekümne aasta eest kaks meest kaevand kord hauda. Üks tõtand heinale, teine jäänd puhastama kalmu ja istund unisena puhkama pingile. SääI tulnud väheldane mees, hallid riided seljas, ja ütelnud: „Mine sa siit ära: mulle endale tulevad sugulased külla“. Hauakaevaja jäänd veel nagu istuma, ja see mees tulnud teist korda: „Mis sa siin seisad, mine minema!“ Siis hauakaevaja läänd värava poole ja silmand kaht naist tulevat, noort ja vana. Ta jäänd vaatama, — naised läändki just selle teatud kalmu manu, kõnelnud ja nutnud sääI. Nüüd hauakaevaja läänd naistelt küsima, kes magab sääI kalmus. — Surnu olnud vanale naisele poeg, noorele mees. Kuida riietet? — Hallid riided, valge eeslina, must lips. Kas keskmise kasvuga? — Jah. — „See ajas mind ju kaks korda siit pingilt minema!“

Nõnda juhtund kolmekümne aasta eest siinsamas rannal, nagu kõnelnud jutustajale va Jevin Mari.

KATK HOBUSEGA SÖITMAS.

Dävin-talus kaks väga vana inimest, mees ja naine, olnud parajasti söömas toas laua man, kui tallu sõitnud keegi võõras valgete hobustega, tulnud tuppa ja palund luba, kas ei võiks võtta hobuseid rakkest lahti. Nad vastand, tehku valla päälegi ja lasku hobused taraaida. Nad söönd kõhu täis ja läind välja vaatama; kedagi pole olnud. Kuid samal aastal säääl talus surnud kuus või seitse inimest. — Sõitja olnud katk.

Teinekord jutustaja enda vana mees sõitnud mööda teed. Ühe silla kohal tulnud talle vastu kõhnal hobusel mees halli habemega ja pöörnud vasakulle teelt kõrva jõe poole. Vana küsind, kuhu külamees läheb. — Minevat koju. Järsku kadund kõik ära. Vana läind veel vaatama, — mitte kui midagi pole olnud, ei jälgegi mitte! Aga pärast seda surnud palju inimesi, — kes see võõras siis muud olnud kui katk.

SURMAVARJUD LÄHEVAD PAATI.

Oma nelikümmend aastat tagasi Ire-külas kolm meest läind õhtul silguvõrkega merre ja jäänd ööseks merele valvama. Kui nad kolmekesi läind paati, siis keegi vana mees ülal rannakünkal näind, et veel kolm meest astund neile kaasa ja seisnud neil igal paadis seljataga. Vana mees tulnud koju ja jutustand, mis imet ta näind. Siis keegi teine vanamees ütelnud kohe, et seda ei tohtinuks jutustada kohe, mida ta näind, see polevat hästi, vaid alles järgmisel hommikul võinuks nähtust kõnelda, kahekümnenelja tunni järele: kui kohe kõnelevat, siis olevat halvasti, siis olevat uppumist.

Ja nõnda ka olnud: keskööl muud kalamehed tulnud randa tagasi, kuid neid kolme pole olnud, need uppund ära. Sellepärast arvatudki, et need paati kaasaminejad olnud nende surmad.

SURNUTE NÄGIJAD.

Sant-talus maetud peremehe isa. Perenaine olnud baptist, ja sellepärast kutsutud baptistide lauljaid matusele. Üks naine neist lauljaist, va Juuli, olnud selline surnutenägija ega ole tahtnud minna sellepärast üldse mitte matuseile, kuid seekord läind siiski. Kui nad tulnud siis kalmistult koju tagasi, antud neile nagu harilikult ikka veel süüa ja pandud vanaisa jaoks kah tühi taldrik suure laua otsale ja käterätt silmade pühkimiseks juurde. Kui kõik söönd laua man, sääl Juuli näind, kuis uksest tulnud sisse selline mõõdukas väheldane mees ja hakand kellegi selja taga taldrikult sööma. Juuli mõtelnud siis endamisi, et vaja ütelda sellele inimeselle, las ta vaadaku, kes tal sööb sääl selja taga. Kuid niipea kui ta mõelnud ütelda, kohe juba see sööja näidand talle sõrmega, ärgu ta ütelgu. Pärast sööki Juuli hakand küsima perenaiselt: „Milline siis sul see isa ka oli?“ — Perenaine ütelnud, et selline pisikene väheldane mees olnud. Ja kuis nad riietand tema? — Hallid riided oluvad, valge rätt kaelas. — Akuraat selline see sööja olnudki. Ja siis see Juuli jutustand, mida ta nägevat aina kalmistulle sõites, kuis surnud tulevat vastu nagu . . ., muu istuvat puusärgile pääle, muu hobuselle, muu inimeselle kah veel.

Keegi Siikrõg-küla inimene näind samuti surnuid matuse aegu ja jutustand, kuis muud surnud tulevat matusrongile vastu ja kuis matuselised tallavat peaaegu ära need pisikesed surnud, need lapsed, kes on koolnud enne või pärast ristseid kohe.

Luuž-külas surnuid näind üks Ulf. Matuseil surnuaiale minnes see mees käind ikka vinderdi-vänderdi, andes surnuile teed. Muud matuselised küsind, miks ta nii käib, siis ta seletand, et ta näeb neid surnuid, kes tulevat võtma uut vastu, nii suurel hulgal, et ei pääse läbigi.

SURNULUUD KOLLITELEVAD.

Kui tehtud seda Ire uut kirikut, mis on praegugi veel olemas, siis tulnud siia ka need luukaevajad ja sorind segi palju haudu. Nad olnud siis kõik ühed kameraadid — need papid ja köstrid kah puha ühes nõus kaevajatega. Ire kõrts olnud see luude kokkukandmise koht, — nad tassind need surnuteluud sinna, sakstetoa laua alla, kus olnud luudekott.

Vana Lounits Vaid-küllast, see olnud ka suur surnuluude kaevaja ja Ire-küllast vana Taizöl. Nad kahekesi kaevand surnuaiast luid, pannud kasti ja viind kirikumõisasse — papp ju olnud kah nende nõus — viind üles põõningulle nende kastega. Sääl need siis seisnud, kuni tulnud võõrad mehed, kes ostnud need ära, — jah, need luud müüdud maha!!

Selleks ajaks, kui õnnistet seda uut kirikut sisse, sõitnud kirikumõisasse kokku hulk pappe. Siis ühel ööl vaimud murdnud kõvasti tüdrukute-toa uksi, nii et tüdrukuil olnud kole hirm, ja nad läind äratama neid pappe, tõusku need üles, mõni röövel või varas tungivat sisse. Papp tõusnud üles ja läind vaatama. Kedagi pole olnud — ei inimest, ei murtud ust, ei midagi. Kui aga papp läind ära magama, kohe hakatud toas kolistelema ustel, nii et tüdrukud pole saand

magada. Ja veel kõvemini murtud neid uksi. Teist korda tüdrukud läind papile järgi. Siis see papp läind muude pappide järele: ta ju teadnud, mis õieti viga on. Aga ta muile pappele pole ütelnud, et surnuteluid on ülal kastes. Siis papid võtnud ja õnnistand neid tube, ja siis jäänd vaikseks, pole murtud enam uksi.

Samal ajal neid luud olnud kastide sees ka Ire kõrtsis, — see kõrtsmik, va Kleinberg, olnud kah nende nõus. Kõrtsis magand pingil ööd üks juut, va Josk. See ehmund kah öösel ära ja karjund „hui hui hui!“ Olnud ilus kuuvalge öö. Sää! tulnud uksest sisse — olnud selgesti näha — üks suur mees ilma päata, pääd pole olemas! ja läind üle selle kõrtsi pörmandu teise tuppa, sinna, kus olnud need luud, ega ole tulnud enam tagasi, vaid hakand peksma sää! neid kaste. Juudil olnud selline kole hirm, et ta haarand selga oma pauna ja kupatand jooksma palja pääga ilma kübarata. Ainult ühe saapa ta saand tõmmata jalga, teine jalg jäänd paljaks. Nii ta ajeldes uksest välja, — sää! vana Lounits vastu. Juut mõtelnud, et nüüd tuleb teine kurat, visand maha ka oma pauna ja putkand külla, jutustand, mis õnnetus tal olnud. Inimesed veel magand hommikul, kui ta kloppind sää! uste taga, lastagu tend sisse. Sää! ta siis kõnelnud, kuis tal olnud kõrtsis.

Hommikul inimesed läind talle kaasa vaatama sinna kõrtsi, kuhu ta paun ja kübar ja üks saabas jäänd. Paun olnud väljas maas, — klaasid, piibud, mis sees olnud, kõik asjad katki. Siis

mindud vaatama sinna tuppa, kus öösel pekstud. Muud pole leitud — kastid ainult olnud, kus olnud surnuluid sees. Nõnda siis tulnudki avalikuks kõik see nende kelmustükk.

Pärast papp jäänd haigeks. Ta sõitnud ratsa Gipka-külla jumalateenistust pidama. Hobune pilland ta maha. Papp murdnud ühe käe ja jala, jäänd haigeks, magand aasta läbi asemel ja surnud ära.

SURNTUE RÄNNAK EGÜPTI.

Kuskil talus peetud pulma, kus külaliste hulgas olnud ka kaks peremeest — vana Baža ja vana Riepõlt, viimane seitsmenda Moosese raamatu omanik. Nad läind omavahel tülli: vana Riepõlt uhkustand, et ta võib kutsuda Moosese raamatuga välja väime, kuna vana Baža ajand vastu, et ei või. — Noh, öösel vana Baža hakanand minema koju ja jõudnud Kiiš-talu kohta, kus kasvavad sellised peenikesed kased. Säält tulnud talle vastu selline puhang või hoog otsekui marutuul, nii et põõsad aina sumisend ja mühand ja vana pole pääsnud enam edasi, tulnud vastu tibutillukesi valgeid inimesi — kanasuurused nad olnud, aga inimmoodi, sellised surnute hinged või vaimud, ja kõik kohad olnud neid täis — kõik tee ja mets ja õhk. Vastutulijaist vana Baža tundnud mitmeid ära: säält olnud ka ta kadund kälimees ja teisi. Olnud palju selliseid noori poisikesi, kes tahtnuksid nagu tungida talle kallale, teha talle viga, aga see kälimees pole lasknud. Baža küsind oma kälimehelt, kuhu nad lähevad, ja see vastand talle, et Egüptimaale. Kõige viimasena tulnud tema minija isa, kelle laip lamand alles matmata aidas, ja see ütelnud: „Noh, nüüd sina, va paljaspää, võid rahulikult minna, nüüd sind keegi enam ei sega, kedagi enam ei tule!“

Vana Baža tulnud koju, istund toolile ja nutnud. Sel õhtul ta pole ütelnud kellelegi midagi, vaid kaua palund ja palvetand endamisi. Tahtnud minna hobuseid söötma, kuid üksi pole julgend, kutsund tüdruku kaasa, kuna muidu pole läind kunagi teise kaasas söötma. — Noh, eks see Riepõlt kutsundki siis surnud oma raamatuga välja, kuid sagedasti satutakse ka ise nende kimpu, nagu see kord, kus kaks sõpra Klaus ja Andres tulnud purjus pääga kõrtsist koju. Üsna kodu ligidal kihutand neile vastu suur hulk pisiinimesi, et kõik kohad täis. Mehed küsind, kes nad on. — Olevat hinged, suvel nad olevat siin, kuid sügiseti pidavat minema talveks oma hingedemerre. Klaus ütelnud, see polevat tõsi. Siis vastand üks hing: „Ma olen sinu vend Peeter. Kui sa ei usu, tule vaatama!“ Siis hinged kadund taas ära. See Peetrist vend olnud aga surnud juba enne Klaus'i sündimist.

MÖLDRITÜDRUK HUKKAB LAST.

Üks mees läind läbi metsa ja kuulnud hoigamist, kuid näind pole midagi. Mees küsind siis: „Mis sa hoigad, mis sul viga?“ — „Miks ma ei peaks hoigama: möldri tüdrukul praegu just sünnib laps, ja ta tahab lukata seda sealauda pääl ülal, kuna minu pääl on need valud, mina võtan need valud enda pääle (vaat kui naine sünnitab, siis tal ju need valud on; küllap see tont olnud, kes võtnud need valud endale), — ja sellepärast ma hoigangi“.

Mees rutand siis minna ja küsind möldrilt, kus ta tüdruk on. See küsind: „Mis sa tahad minu tüdrukust?“ Mees ütelnud: „No otsi aga ainult üles, kus tüdruk on!“ Hakatud otsima ja leitud sealaudalt. Tüdruk tulnud vastu nii priske ja terve, — mis temast tahetakse? Siis mindud laudale ja otsitud laps üles, — ja ema jäänd järsku haigeks, nii haigeks, et kantud laudalt maha, ise pole saand. Laps saadud veel ellu; selle suu olnud topitud kinni; nii kui tehtud suu valla, kohe ema olnud ka haige.

Hoigaja olnud see mustmees, kellele tüdruk tahtnud anda selle lapse; võib ju olla, et ta hoigas ka häameelestki.

KÜLMKINGADE TEE.

Vanasti üks mees tulnud Dondangenis Pizakülla oma sugulaste manu jõuluks külla. Sääl kaetud pühade õhtuti aknad kinni. Mees küsind, miks seda tehakse. Talle vastatud: et külmkingad ei näeks aknast sisse, nende talust minevat läbi külmkingade tee otse lira-küla poole. — Pärast pühi vana-aasta õhtul see mees hakand minema koju mööda randa ja näind, et taga tulnud otsekui must tarasaid pisikesi põialpoisse. Varsti need jõudnud talle järgi, tungind kallale ja hakand pigistama. Mõned külmkingad haarand tal juukseisse ja hakand tassima randa mööda. Siis vanamees hakand karjuma, päästetagu teda. Mida enam ta karjund, seda enam teda pigistet. Siis ta hakand paluma vallalaskmist. Ja kui tal poleks tulnud meelde lüüa omale risti ette, siis küll kindlasti ta viimne ots olnukski käes: külmkingad lasknud ta poolhingetuna üheksa sülda merest eemal hoida.

KÜLMKING ÕRRITAB JALGEGA LIBAHUNTI.

See lugu olnud nii. — Pisikene Miku läind kord kolme hobusega — sinkja, musta ja kõrviga — ööseks metsa õitsile ja pugend küüni pääle magama. Siis olnud metsas veel palju libahunte ja susi. Poiss olnud heintes alles ärkvel ja oodand teisi õitsilisi, kui kuulnud korraga all hirmsat müra ja kära ning mõtelnud endamisi, et mis see küll võiks olla. Sää! tulnud keegi joostes tsulakat-tsulakat läbi jõe, kuna hobused norsand. Siis äkki keegi karand üles küünile, et poiss pole julgend ümber vaadatagi. Üleshüppaja istund küüni luugil, jalad rippund alla, ja ta õrritand jalgega libahunti, kes hüpelnud all ja püüdnd tabada jalgu. Külming aga tõstnd ikka üht jalga ja ärritand „kuts, ärr!“, tõstnd teist jalga „kuts, ärr!“ ja narriteldnd nii libahunti. Poisil olnud kohe hirm, et nüüd ta otsas on, ja mõteldnd, mis teha, — see külming sööb ta ära, kui saab aru, et poiss on ülal. Sää! samas tema kõrval olnud kannipuu. Poiss võtnd tasa-tasa selle puu, ja nii kui see külming taas tõstnd üht jalga ja õrritand libahunti, — poiss virutand talle kannipuuga selga, et külming kukkund kohe tagurpidi alla ja karjund veel

kukkudes: „Teadnuksin seda, et sina oled säääl
kütüni pääl, siis sa küll valmis oluksid!“ Sääl-
samas libahunt karand talle silmapilk kallale ja
kiskund puruks nagu kasetohu tsärks-tsärks-
tsärks, — poiss ülal kuulnud veel aina, kus all
läind ikka njärr-njärr-njärr. Kuid hobuseid libahunt
pole puudutandki. Ah sa ilmatu küll, kuipalju
poiss lugend siis paatreid, las jumal päästku, —
ajuga küüni päält maha, hobused kokku ja ratsa
koju kui tuul! Nõndaviisi poiss olnud õige vara-
kult kodus, et peremehel hää meel, ja Miku
saand võileiba päälegi. Muud läind reht peksma,
poiss pannud magama. Küüni ukse all maas
pole olnud aga külmingast hommikul muud jälgi
enam midagi kui ainult kasetohuhunik. Ja kogu
see lugu olevat tõesti tõega tõsi — kes tahab
uskuda, see uskugu!

S I S U K O R D.

	Lhk.
1. Liivi „trükitud paberi“ ajalugu	3
2. „Merepulg“	9
3. Sinilehmad.	17
4. Vaarao lapsed.	19
5. Laevahaldja Potermann	22
6. Järvevaht Suur-Ants.	24
7. Metsaema Lott	25
8. Sooema täid	28
9. Lehtedeema pärjad.	30
10. Õitsitaadi-memme	33
11. Karja Triin karistab halbu karjuseid.	35
12. Rehehaldjad peksavad oma nisu	36
13. Saunaisat-emat varem vihtlemas	38
14. Teeisa juhatab voorilisi	40
15. Maaema Made	42
16. Tulemade kõnelus.	44
17. Soojakott, päikesekorv ja külmahunt.	46
18. Kummaline puuraiuja	48
19. Tuulelaste vallatelu	50
20. Kurat äikese aegu veehauas	52
21. Öonneema tütreid.	53
22. Maarjaema vihtlemas	55
23. Surnu ajab hauakaevaja ära	57
24. Katk hobusega sõitmas	58
25. Surmavarjud lähevad paati	59
26. Surnute nägijad.	60
27. Surnuluud kollitelevad	62
28. Surnute rännak Egipti	65
29. Möldritüdruk hukkab last	66
30. Külmkingade tee	68
31. Külmking õrritab jalgega libahunti	69

TRÜKIVIGU.

9. lhk.	8. rida	ülevalt	. . .	aurikuid, mis oma
38. „	5. „	alt	. . .	õetütre matuselle
50. „	11. „	„	. . .	tuulik, mis seda
57. „	2. „	„	. . .	jutustajalle wa levin
60. „	4. „	ülevalt	. . .	lauljaid matuselle
62. „	1. „	alt	. . .	taas kolistelema
68. „	2. „	ülevalt	. . .	tulnud Dondangenist
68. „	1. „	alt	. . .	merest eemal valla
69. „	11. „	ülevalt	. . .	tšulkata-tšulkata
70. „	4. „	alt	. . .	muud jälge

